

* **הערות טופוגראפיות ואתנוגראפיות — ג'***
פס' 28—31 ברשימת הערים שכבשן שישק בארץ־ישראל

מאთ
שָׁמוֹאֵל יִיבִין

נראים הדברים, שאחת ממטרותיו של שישק במשעו לישראל הייתה לנתק את דרכיה המסחר בין הרים (אלית) ובין נמל ים־התיכון (בין בפלשת ובן־ישראל); ומכאן ההרס והחורבן שהמית על יישובי הנגב (לפי הרשימה) ועל עיריה החוף (לפי הממצא הארכיאולוגי).¹

לפיכך מן הדין היה לחפש, באותו חלק מרשותה עלי ליישובו, המפרט את יישובי עמק־יזרעאל, גם אפשרות להזכרת שמה הקדום של עיר־החותם, ששרידיה טמונה בתחום האבו הואם, שכן לדעת כמה חוקרים דומה, שיש לקשר את חורבן היישוב של שכבה III שבתל עם כיבושו של שישק.²

והנה ברשימה שישק נזכר בפס' 27 (לאחר בית־shaן, שונמ, תענך, בסדר זה) מגידו,³ היושבת בפתח מעבר־ההרים בנחל־עiron מצד עמק־יזרעאל, ואילו בפס' 32 נמנית עירון, היושבת בפתח המעבר מעברו השני, מצד השرون; כלומר, בין השתיים נזכרים עוד ארבעה יישובים. שמו של אחד מהם (פס'

* הסדרה הראשונה של רשימות אלה (א'—ד') התפרסמה ב"עתיקות", ב (תש"י)—תש"ח), עמ' 138 ואילך; ואילו הסדרה השנייה (ה') עמודה להתרנס ב"עתיקות", ג (תשכ"ב).

1. ראה את דברי המחבר במאמרו Did the Kingdoms of Israel Have a Maritime Policy? *JQR*, L, 3, 1960, pp. 193 ff.

2. השווה: R. W. Hamilton, *QDAP*, IV, 1934, עמ' 5 ואילך; 19 ואילך. ואילו: מוז רוצה ליחס את חורבנה של שכבה III לפולישתו של חזאל, מלך אrets; ראה: הניל של המחבר (הערה 1); וראה להלן, עמ' 196 ואילך.

3. J. Simons, *Handbook for the Study of Egyptian Topographical Lists Relating to Western Asia*, Leiden 1937 Reliefs and Inscriptions at Karnak, III, The Bubastite Portal, *Publications of the Oriental Institute*.

Vol. LXXIV, Chicago, Pls. III—V

(30) ניטש בשער מלחמת המשיח שבין שני בני נפה צלו לשניהם⁴; מותר השלושה עדין לא זהה עם שם שמות הידועים לנו ממקומות אחרים. והנה בתחוםי 11 הקילומטרים, המפרדים בין מגידו ועירון (במעוף הציפור), קשה למצוא מקום לאربעה יישובים, אפילו נעלם על דעתנו סטיות מסויימות לצפון-מערב ולדרום-מזרח מקו הדרך הירשה בין שני היישובים הנ"ל; ואף לא ידענו על מספר מספיק של שרידי יישובים עתיקים בשטח זה. דומה אפוא, שהן מבחינת הגיוון העבודות, והן מבחינת מצב השרידים בשטח, יש לחפש את מקומותיהם של ארבעת השמות אשר בראשמה (מס' 28–31) מצפון-מערב למגידו; ואולי יהיו אלה מציגים שלוחות-מסע צדדיות של שיק, שפקד עליה בשעת שבתו במגידו, או途ווימסע אחר, שלא דרך המעבר בנחל-עירון.

והנה מיד כשבואה לעין במס' 28, הרשום בסימנים הבאים (לפי גארדיינר): E23—Z4—D46—A2—M17 [+ קו זוקף קטן + סימן מגדר, נמצא כי יש להעתיקו י/א—ד/ת—י/ר/לו; ונראה לו למחבר, כי יש לוזהות שם זה עם יד(א)ל(ה), הנזכרת בין ערי זבולון: "וקתת ונחל ושמرون ויד אל ה ובית לחם".⁵ לפי המקומות המזוהים ברווח, כי מגמת הרשימה שבספר יהושע מזרחה למערב: נחל=מעולול,⁶ שמרון=תל סמוניה⁷ ובית-לחם.⁸ מכאן מסתבר, שאת ידאה אפשר לוזהות עם תל לא גדול, הנמצא על-פני השלהה הדרוםית-המערבית של הגבעה, אשר עליה יושבת היום רמת-ישי (=ג'דה לפנים), הלא הוא תל ריסים (תל אל-לייש, 165, 234, י').⁹ המקום מתאים גם

4. לדעת וו. מ. מיילר (*I. Egyptological Researches*, II, פ. מ. אבל, GP, עמ' 394) אפשר להכיר בסופו של השם (במספר זה) את הסימנים רו—ע (+ המגידר של ארצות-ינכר); אך ראה להלן.

5. יהו', יט, טו.

6. השווה, דרכ'-משל, פ. מ. אבל, II, GP, עמ' 394.

7. השווה, דרכ'-משל, הנ"ל, שם, עמ' 464.

8. השווה, דרכ'-משל, אנטיקלופדיה מקראית, ב. בערכו, ואין ספק, שיש לוזהות את בית-לחם שמתkopת המקרא עם התל הנמצא כ שני ק"מ דרום-מזרחית-מזרחה מן הכלפר בתי-לחם (שהשרידים העתיקים שבו מן התקופה הromaית הם), והמושם במקות בשם תל-חציר (תל ח'צ'ירה – 236, 169, י'). וברשימת האתרים של ממלכת המאנדים נרשם בשם ח'רבת-ח'צ'ירה.

9. אמנים באנטיקלופדיה מקראית, ג. ערך "ידאה", וקבעה על דעת מחבר הערך הגרסה יראלה (בעקבות תה"ש) וביקש לוזהות בעקבות היירושמי עם הוורה, שהיא ח'רבת ח'ווארה, כ שני ק"מ דרום-מזרחית-מזרחה מבית-לחם; והנה לא במקות ולא ברשימת

מבחןת הממצא הארכיאולוגי, שכן נלקטו שם חרסים מן התקופה הישראלית.¹⁰ במס' 29 רשום יישוב בסימנים הבאים (לפי ג' א. רידינגר): M17—M17—
V31—E23—D38—Aa15—O4—D46—G43 קו י—ג—ד—ה—מ—ר/לו—כ, ולדעת כל חכמים נקרא השם יְד־חַמָּר.¹¹ כבר עמדו עליכם חכמים, שיד'המלך מרמז על מפעל מלכתי. מוזר, שהסתמן, ככל הנראה, על היד שהציב לו אבשלום, הסביר זאת כמצבה, והסביר את הזוכרת המקום במקום מצבה, שהקימה המלך, כמובן, במבוא מעבר עירון מצד בקעת- מגידו. מכל מקום נשאלת השאלה: מי ולזר מה הקים דזוקא שם מצבה? ומלבד זאת קשה להאמין, שאפילו פרעה מטהל ומתרבב ימנה כשלשה יישובים נפרדים: א. עיר (מגידו); ב. גורגה (אדר); ג. מצבה שלידיה (יד'-המלך). נכון הדבר, כי השם האחרון מכוען למשהו מלכתי, אבל לפי עניות דעתו של המחבר יש לתיתו עניין לאחוזה מלכתית.¹² והרי ידוענו, שבסוף תקופת הבית השני היו בצפון-מערבה של בקעת- מגידו אחזות רחבות של בית'-המלך ומרכזן (או לפחות מקום אוצרות מרכזיו להן) בביית- שעריהם.¹³ אולי יש להניח, כי אחזות אלו היו קניין בית'-המלך מקדמת דנא, ואת ראשיתן יש ליחס לימי דוד, שכבסש את יתר ערי הכנעני בעמק, אשר לא יכולו להן שבטי ישראל לפניו¹⁴, והפכו בדרך הבישוי לרכושה של משפחת המלך. יד'-המלך היה אפוא איזה יישוב מרכזי בשטח האחזות האלא,

הasterisms אין זכר לחורבה כזו, וכנראה נתחלפה לו חירבת חוותה בח'ירבת (או תל ח'יריה (ראה לעיל, הערה 8). וזה, ככל הנראה, מציין את מקומה של בית'תל המקראית.

10. לפי הארכיאון של אוניברסיטתיקות. אמונה הציע מוזר (במאמרו הניל, הערה 3, עמ' 62) להעתיק שם זה אדר, וסביר להזיקו לאדרה, דהיינגו, הגורן (של מגידו); שכן גם הוא לא יכול היה להניח, ככל הנראה, כי יש מקום לאربעה יישובים נספחים בין מגידו ועירון; וחיפש דרך למצוא כאן ארבעה שמות בין מגידו ועירון.

11. ויתכן, כי הוו' המצויה לאחר הוו' דים מציין קריאה מעין *yod* (כדוגמת התעתיקים הפיניקיים המאוחרים *bod* = ביך), ויהיה זה דרך המבatta הדיאלקטי שנาง בישראל (בצפון) בנגיגות יהודה (שבה ביטאו *yad*).

12. ויש במקרא סמכים לפירוש יד במובן מקום: ראה: א. בנית יהודה, מילון, ד. עמ' 1961, ב (ערך "יד").

13. ראה: ב. מוזר, בית'-ערומים, א², ירושלים, תש"ח, עמ' כו.

14. השווה המובלעות המנויות בשוף' א, כת ואלך; וראה את דברי המחבר במאמרו אמרכלת דוד, בקובץ מלכויות יהודה וישראל, העומד להחפרנס בקרוב.

שנוסד בימי דוד (או אולי שלמה?) ; ויתכן, כי מתכוון השם ליישוב שנקרה לאחר-מכן בבית-שעריהם.¹⁵

אם לא נקבל את ההנחה, כי יד-המלך שמה העתיק של בית-שערם, ניתן להחות את היישוב הזה עם אחד התלים שבשביבות המעניינות בקרבתה נחל החדש : תל-אל-ביבצה (ליד עיניות) או תל-רעללה (תל-אלע'לטה)¹⁶ ; או שמא עם היישוב הדל שעל פנוי הגבעה הטרעית במובוא המ עבר הצר בין עמק יזרעאל ובין עמק-עכו, שבו זורם נחל-קישון, ומצד עמק-יזרעאל.¹⁷

כאמור, מס' 30 ניטש בשיטש ביויתר וקשה למצוא בו איזהו לкриיאת שם מקומ כל-שהוא. לאחר עיון בפרסום האחרון של הכתובות¹⁸, נראה, כי צדק מילר בהודעתו, שניכרים בשם זה שרידי סימן רז (הארוי הרובץ)¹⁹ ; אלא שמתחנן לא בא סימן ע (חצוע), כי אם שני עיגולים קטנים, הנראים כשרידי הסימן ת-ה (הכבל). ועוד זאת, בראש הפרטוש מצד שמאל נדמה למחבר, כי אפשר להכיר בתצלום סימני ראיון נשר (א), שאולי היה סימן משליים לאחר הסימן ח-ה (גארדיינר, עמ' 467, G). לפיכך נראה, כי אולי אפשר להשלים שם זה : ח-ב-ל-ת, ולראות בשם זה את שמו העתיק של תל אבו הַוָּאם, עיר-הנמל הקרויה לשפק הקישון. שם זה, בلمחה שנינוי-גרסה, מצוי במקרא. בתיואר נחלת אשר נאמר בזיקהuko הגבול המערבי : "ושב הגבול הרמה ועד-עיר מבצר-צ'ר ושב הגבול חסה והיו תצאותיו הימה מה כל אכזיביה".²⁰ יש לפרש

15. ראה, דרך-משל, השערתו של המנוח י. הלפרין ז"ל (ידעות, יא, חוברת ג-ה, תש"ה, עמ' 64). שלא נקרא המקום כן אלא על שם משמר כהונה (בני שערומים) שהתיישב שם ; כנראה, כחורי קרקעות האוחזת מיד' שלטונות רOME, אשר החרימו את נכסיו ביהלומכה לאחר המרד ; ולהלכה אף נשעה השלטון בעליים לכל הקרקעות במדינת-יהודה (וראה : ג. אלוז, תולדות היהודים בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, א, תל-אביב, תש"ג, עמ' 5 ; ש. ייבין, מלחת-בר-כוכבא³, ירושלים, תש"ג, עמ' 35). בחפירותיו בשירידי העיר בית-שערים בשנת 1956 מצא מזור שם שרידי ישראליים מן המאה הח' לפסתה"ב (ראח : ב. מזור, IEJ, VI, 1956, עמ' 262–261).

בහරה היה פיר בדיקה כוה מוצמצם בשטחו, ויתכן, כי בהיחס שטח נרחב יותר יימצאו גם שרידי שייעדו על יישוב בן המאות הי'–הה' לפסתה"ג.

16. על-פני שוויהם נלקטו חרסים מן התקופה הישראלית (לפי תיקי אגף-העתיקות).

17. הלא הוא תל קשיש (תל קס'יס, תל IV, 1605 2322 ; על הממצא במקום זה נמצאו דוח'ח בתיקי אגף-העתיקות).

18. מפרסומי המכון המזרחי של שיקAGO (ראח לעיל, העלה 3, לוח 3 (תצלום)).

19. ראה : W. M. Müller, *Egyptological Researches*, I, לוחות 78 ו-86.

20. יה' יט. כת.

את סופו של הפסוק, כי הגבול המערבי יצא ליד חוסה, וחוּף הים היה, למעשה, הגבול המערבי בין הבל²¹ ובין אכזיב, כלומר, בין רכס הכרמל ורכס רاشתנקרה, לכל ארכו של עמק־עכו. פעם אחרה נזכר המקום ברשימת ערי הכנעני שלא הורישן שבט אשר: "את ישבו עכו ואת ישבי צידון ואת אחלב ואת אכזיב ואת ח'ל'ה ואת אפיק ואת רח'ב"²². כאן מצוי השם בצורת נקבה ובשיכול האותיות בי"ת—לם"ד : ח'ל'ה — חלב(ה)²³.

בדרכ'כל ראו המפרשים החדשנים בהוכרת שני היישובים אחלב וחלבה בפסוק הנזכר לאחרונה כפל לשון²⁴. ברם, אין שום צורך להניח כאן כפל לשון, ויש לקיים שתי ערים בשם זהן גוזרים מאותו שורש ח'ב'יל²⁵: אחלב, צפונית יותר בתחום החוף הפיניקי הדרומי; וחבל(ה) או ח'ל'ה — דרומית יותר.

אחלב זו יש לזהות בלא-ספק במח'לב, הנזכרת במסעו השלישי של סנהדריב לאודר החוף הפיניקי (701 לפסה"נ) בסדר זה של הערים (בלא ספק מצפון לדרום) : צידון רבה, צידון זעירה, בית-זית, צרפთ, מח'לב, חוסה, אכזיב, עכו²⁶. מקום מזוהה בדרכ'כל בכפר הלבנוני מוח'אלב, מדרום ליטאני, השליט על מעברות־הנהר²⁷.

ואילו חבל(ת)־ח'לבה מצורפת לסדרת הערים שבחלק הדרומי של עמק־21. או שנפלה כאן מי"ט אחת ([מ]מח'בל), בغال כפל חמ"י מים בראש המלה, או שהמי"ם המקורי של השם הובנה כמי"ם של כל"ם בغال הה"א האדרבריביאלית שבסוף תיבת אכזיב; כך יש להניח, אם מניטים להשווות שם זה לשם מח'לב, שכנותה סרגון; וראה להלן בעמוד זה.

22. שופ' א, לא. השאלה, אם גם אחלב שייכת לקבוצת גרסאות זו, ואני אלא כפל של חלבה, אינה מעלה ואנייה מוריידה לגבי הדיון כאן; אך ראה להלן בעמוד זה.

23. וכמוון רבות במקרא : שמלה — שלמה ; כשב — כשב ; וכיו"ב.

24. ראה, דורך-משל, ב(*ニミン*) מ(ז), אנטיקלופדייה מקראית, א, ערך "אחלב" ; ג ערך "ח'לבה".

25. אף אם נעלים עין מן המלה הבודדת (*hapax legomenon*) ח'יבל (מש' כג, לד). שזיקה אליה מסתבר פירושו של נ"ה טור-סיני (אנציקלופדייה מקראית, ג, ערך "ח'בל"), ואין לכרכה בענייני ספרות. הרי ייתכן לפרש שמות משורש זה בזיקה לمعنى אניות, דוקא במעליה נהרות במרחיקות מקומות השתקפותם לים, מקום שאפשר לקשור את האניות בחבלים אל מוטות יציבים בחוף.

26. ראה : לאקנביב, II, ARAB, סעיף 239 (עמ' 119).

R. Dussaud, *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale*, פרטס 1927, עמ' 12 ; ושם מראה מקום לחיבורה של המזהה הראשונה.

עכו, דהיננו, אפיק ורוחבו, ואט נזהה אותה עם תל אבו הוואם — הרי יהיה זה יישוב המugen הדרומי ביותר בעמק עכו, סמוך לרכס הכרמל; וגם יתאים הוייה לתיאור גבולותיה של נחלת אשר בדרום ובמערב: "...ופגע בכרמל ובשיחור לבנת... ושב הגבול הרמה ועד עיר מבצר צר' ושב הגבול חטה והיו תצאותיו הימה מחבל אכזיבה...".²⁸ וכן היה בו בזיהוי זה משום חיזוק לסברה, המזוהה את שיחור לבנת עם נחל קישון.²⁹

השאלה היא, אם יתאים זיהוי טופוגראפי זה לממצא הארכיאולוגי בתל אבו הוואם. חופרו של התל סבר, כי חרב יישובו של המקום בימי שישק (שכבה III), ושוב לא נושא אחר זה אלא בתקופה הפריסית (שכבה II).³⁰ אולם לאחר זמן ערער מוז על תאריך זה של השכבות, והציג חלוקה אחרת, שלפיה נמשך יישובו של תל אבו הוואם בין שנת 980 לשנת 815³¹ לפטח"ג, בקרוב.³² וחלוקת זו מסתברת מכל הבדיקות, ובעיקר מתוך השוואת אל הממצא הארכיאולוגי בתלים אחרים בני הזמן הנדונן.³³ אולם כבר עמד המילטון על כך בדו"ח שלו על חפירות האתර, כי ניכרים בשכבה III הנדונה עקבות פריעת חורבן ובניהם מחדש, הוא ביישוב עצמו³⁴ והן בביצוע רים.³⁵ לפיכך יש להניח, כי היישוב נכבש ונחרס בחלקיו בידי שישק, וחזר ונבנה מיד לאחר-מכן בידי ירבעם (או אחד מירושיו?).

.28. יהו' יט, כב—כט; וראה לעיל, עמ' 196—197.

.29. וזה כנגד דעתו של אלט, דורך-משל, הסובר, כי יש לזהות את שיחור לבנת עם נهر התנינים (נהר אל-זוקא) או עם נחל עדה (נהר אל-דפלא); ראה: א. אלט, ZAW, XLV, 1927, עמ' 51 ואילך.

.30. ראה: ר. וו. המילטון, QDAP, IV, 1934, עמ' 2; וראה לעיל, עמ' 193.

.31. לדעת המחבר יש לקבוע את פלישתו של חזאל, מלך ארם, לישראל וליהודה לשנות 814 לפטח"ג.

.32. ראה: מייזלר (מור), BASOR, 124, Dec. 1951, עמ' 24.

.33. ראה הנ"ל, שם, שם; והשווה עוד הנ"ל, ידיעות, טז, חוברת ג—ה, תש"ב, עמ' 14 ואילך.

.34. ראה המילטון, הנ"ל (הערה 29), עמ' 6: "In the central area comprising squares D, E, 3, 4, it (viz. the main Stratum III) was divided from the remains of an earlier occupation by a continuous layer of consolidated ashes (ודבר זה לא יכול להתיחס לשכבה VII, המראה ברוב השטח פער ריק מבניינים; ראה שם, לוח VII); ..." in E, F, 5, 6, by ashes or tumbled stones".

.35. על ההבדל שבין המגדל העצום הבנוי יפה בפיגתו הצפונית-המערבית של היישוב ובין החומה הדלה ראה: המילטון, שם, עמ' 6. למבנה המגדל השווה את

לאחר שמו העתיק של יישוב זה בא במס' 31 השם, הרשום בסימנים (לפי גארדיינר): M16—N35—G1—M17 [+ סימן מגדר, N25], שתעד תקו חא—י—א—מ, וקשה לזהותו עם שם מקום מן השמות הידועים בטופונימיה הישראלית. אפשר רק לומר, כי הוא בניו על משקל שמות יישובים שבביבה (נחלת יששכר; עמק יזרעאל), כגון: ענים³⁶ ושותם³⁷.

אולי אפשר לתעתק את השם כגון חונם (?)³⁸.

נשאלת אפוא השאלה, היכן יש לאתר יישוב זה? אולי יש להניח, כי לא חור שיק למגידו מפשיטתו אל חוף הים בעמק עכה אלא המשיך את דרכו דרומה, ממערב לכרמל, ורק בהגיעו אל קצהו הדרומי־המערבי של רכס זה (ח'שֶׁט אַלְקָאָבּ) פנה שוב מזרחה לפנים הארץ, אל "דרך הים" הידועה, משומ שמןפה זה דרומה לאורך חוף השرون אולי לא נמצאו אותה שעה נמלים חשובים. אמנם, במקרה זה נעדרת מן הרשימה דאר³⁹. מכאן, שיש לחפש את "חונם" האלמונייה הזאת אם באחד התלים הנאותים לאורך חוף השرون הצפוי ני⁴⁰, או שמא יש לזהותה בתל שבשתת הגבעות הדרומיות של הכרמל, הידוע

המנגד החזק בירושלים, המוחס למלכותו של שלמה; ראה: ר.א.ס. מקאליסטר ות.

גראאו דאנקן, IV, APEF, התכנית שמלול עמ' 40 וצייר 47 (עמ' 53).

36. דה"א ה נז; אַקְרִיעֵלְפִּי שבמקרה זה סבורים רוב החוקרים, שאין ענים אלא קיזור משובש של עַיְן־גָּנוּם (השווה: יהו' כא, כת), כדוגמת ענור (דה"א ו כה), שבודאי אינו אלא גרסה קיזור משובשת של עַיְן־רָמוֹן (השווה: גתירמן, יהו' כא, כה).

37. יהו' יט, יח.

38. הצירוף י—א, הבא בשם זה לאחר הסימן הראשון (חא), מצוי ברשימת שישק על פירוב בסופי שמות (השווה: מס' 14—18 ; 52 ; 59 ; ועוד רבים), ואין להודיע לכך חשיבות מיוחדת; ואולי אינו אלא ציון תנועה סופית כגון זה. באמצע השם נמצא צירוף זה רק במס' 66: עא—א—צא—מ—י—א [+סימן ארצוטנכר]. שיש להעתיקו, ללא ספק, עצם (יהו' טו, כת ; יט, ג). תעתיק התואם את מקומו גם לפני סדר הרשימה. אם מותר ללמדוד גוירה שווה כאן, יהיה علينا לקרוא את השם: חנמ (או חנט?).

39. אכן, המצא הארכיאולוגי בתל של דאר לא נבדק בקפידה בחפירות, וייתכן, כי בתקופה זו היה פער בהמשך יישובו של האתר הזה.

40. השווה, דרךispiel, שקמונה (אַקְרִיעֵלְפִּי שהשם אינו מתאים והמצא הארכיאולוגי אינו בדוק בדיקות); או אולי התל של עתלית, אַקְרִיעֵלְפִּי שלא ברווח, אם כבר נושב באותו מקופה; תלים אחרים אינם ידועים בסביבה, שכן תל עבדון ותל סרייס שניהם מאוחרים (ערביים?).

שָׁמוֹאֵל יַיִבְין

בשם תל סֶתֶן לילֶה⁴¹; ממקום זה עשה שישק את דרכו מזרחה אל עירון (פס' 32), ושם דרומה לאורך "דרך-הימים".
אם נכונה ההשערה המובעת בזה, יהיה בה משום חיזוק לסבירה, שנזכרה
בראשיתו של רישמה זה, כי אחת ממטרותיו העיקריות של שישק במשמעותו זה
היתה הכוונה להרים את ערי-החוּף של ישראל ולעורר את סחר-המעבר
היהודי-ישראלית ימס-סוף לפיניקיה.⁴².

.41. ראה: ג. אהרון, ידיעות, כב, תש"ה, עמ' 134 ואילך.

.42. וראה: ש. ייִבְין, *JQR*, L, 1960, עמ' 193 ואילך.